

ODNOS KOMUNIKACIJE I NEPOŽELJNIH OBLIKA PONAŠANJA DJECE S TEŽOM MENTALNOM RETARDACIJOM¹

Ljiljana Igrić

Fakultet za defektologiju

Sveučilišta u Zagrebu

Originalni znanstveni članak

UDK: 376.4

Sažetak

Ovim se radom željelo ispitati sudjeluje li prostor komunikacije u varijabilitetu neprilagođenog ponašanja u djece i omladine s težom mentalnom retardacijom i nepoželjnim oblicima ponašanja.

Prostor komunikacije ispitan je AAMD skalom socijalne adaptacije - I dio, a prostor nepoželjnih oblika ponašanja drugim dijelom iste skale na uzorku od 52 ispitanika u dobi od 10 do 18 godina.

Kvazikanoničkom korelacijskom analizom utvrdilo se da su komunikacije i nepoželjni oblici ponašanja statistički značajno povezani, tj. da stupanj razvoja komunikacije utječe na oblike i učestalost nekih nepoželjnih ponašanja. Dobiveni rezultati mogu poslužiti u programiranju kompleksne rehabilitacije nepoželjnih oblika ponašanja u djece i omladine s težom retardacijom.

1. PROBLEM

Posljednjih je godina u centru interesa stručnjaka na području mentalne retardacije socijalna adaptacija i njena procjena. Tako se ističe da se još uvijek nedovoljno pažnje poklanja neprilagođenom ponašanju osoba s mentalnom retardacijom, koje je ozbiljna prepreka punom razvoju njihovih potencijala za prilagođeno ponašanje i uspješno uključivanje u sredinu (Eyman i Call, 1977). Pritom se navode brojni oblici neprilagođenog ponašanja, kao što su povučенost, agresivnost, specifična ponašanja i dr., te se u vezi s tim postavljaju neka pitanja. Jedno od njih je pitanje kriterija za klasificiranje neprilagođenih ponašanja. S obzirom na to da ista ponašanja mogu biti različito uzrokovana, kao

npr. povučенost uslijed emocionalnog poremećaja ili teške retardacije, nije pogodna klasifikacija na bazi uzroka (Leudar i dr., 1984). Da bi se neko ponašanje smatralo neprilagođenim, obično se uzimaju slijedeći kriteriji:

- a) osoba ima svojstven način mišljenja, te neadekvatne ciljeve ili motive svojih aktivnosti
- b) njene aktivnosti su u sukobu s tzv. normalnim funkcioniranjem i društvenim normama. Njihovo ponašanje izaziva poteškoće općeg funkcioniranja osobe (Leudar i Fraser, 1985).

Prema istraživanjima faktorske strukture neprilagođenog ponašanja u osobe s mentalnom retardacijom, uglavnom se izdvaja

¹ Ovaj je rad sastavni dio zadatka "Selektivni programi u funkciji transformacije nepoželjnih oblika ponašanja djece s umjerenom, težom i teškom mentalnom retardacijom" Fakulteta za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu. Voditelj projektnog zadatka prof. dr Borka Teodorović.

socijalno neprilagođeno ponašanje, tj. ponašanje prema društvenoj okolini i lična neprilagođenost (intranepriprilagođeno ponašanje) (Nihira, 1969).

Nadalje se utvrdila relativna stabilnost strukture ponašanja, tj. ona nije pod većim utjecajem dobi, spola ili smještaja, za razliku od učestalosti ponašanja. Neka su istraživanja pokazala da razni oblici neprilagođenog ponašanja, imaju različiti tok, tj. da njihova promjena ovisi o profilu ponašanja. Npr. ako se zajedno javljaju antisocijalno i agresivno ponašanje, smanjenje jednog utjecat će na smanjenje i drugog ponašanja. Pod utjecajem okolinskih faktora neki će oblici neprilagođenog ponašanja rasti, a neki padati. Međutim, kad nema utjecaja na njih iz okoline (Leudar i dr., 1984), smatraju se stabilnim. Više je studija ukazalo na veći stupanj neprilagođenog ponašanja u teže retardiranih osoba (Eyman i Call, 1977., Jacobson, 1982), što se naročito odnosi na autoagresivnost kao oblik ponašanja (Rojhn i dr., 1985). U istraživanju Fakulteta za defektologiju (Teodorović i Kocijan, 1988) relacije između kognitivnih sposobnosti i neprilagođenog ponašanja su samo djelomične, tj. one su očite samo između agresivnosti i kognitivnih sposobnosti. U vezi s istraživanjima o relacijama kognitivnih sposobnosti i neprilagođenog ponašanja s jedne strane, te studija koje ukazuju da je rani razvoj govora jedan od najboljih prediktora kasnijeg razvoja kognitivnih sposobnosti (Schaefer, 1970), s druge strane, interesantni su nalazi o razvoju govora u djece s mentalnom retardacijom. U literaturi se mogu naći brojni pokazatelji o većoj učestalosti poremećaja govora u osoba s umjerenom i težinom retardacijom, nego u lako retardiranih (Tarjan i dr., 1961., Burt, 1958). Međutim, podaci o tome koliko su česti poremećaji u populaciji osoba s mentalnom retardacijom, vrlo su raznoliki, a kreću se od 18% do 94% (Matthews, 1971), ovisno o karakteristikama uzorka i metodama ispitivanja, ali je jasno da se javljaju s većom učestalošću nego u općoj populaciji. Stoga nije začuđujuće da se dovodi u vezu mentalna retardacija i razvoj govora, premda ima niz uzroka koji mogu usporiti razvoj govora, kao emocionalni poremećaji, oštećenja sluha, nedostatna stimulacija i sl. Ta činjenica unosi optimizam u odnosu na mogućnosti rehabilitacije osoba s

mentalnom retardacijom na području komunikacije, premda su snižene kognitivne sposobnosti jedan ograničavajući faktor. U okviru našeg istraživanja (Mavrin- Cavor i Kocijan, 1989), ustanovilo se da djeca s težom mentalnom retardacijom i neprilagođenim ponašanjem imaju znatne teškoće na području komunikacije, tj. samo ih 20% ima spontani govor, a 30% ih ne govori. Na taj način oni pripadaju grupi od 20% do 30% najslabijih ispitanika prema američkim normama, iako su uključeni u proces rehabilitacije. Postavlja se pitanje da li bi u transdisciplinarnom pristupu rehabilitaciji utjecajem na razvoj komunikacije djece s mentalnom retardacijom i nepoželjnim ponašanjem, došlo do smanjenja nepoželjnih oblika ponašanja. Da bismo odgovorili na prethodno pitanje, potrebno je prvo utvrditi relacije između ta dva područja. Stoga će osnovni cilj ovog rada biti ispitati učestvuje li prostor komunikacije u varijabilitetu neprilagođenog ponašanja.

2. METODE RADA

Uzorak od 52 ispitanika činila su djeca i omladina s umjerenom, teom i teškom mentalnom retardacijom od 10 do 18 godina starosti. Uključeni su bili u defektološki tretman u centrima za rehabilitaciju. Veći dio (42) boravio je u instituciji, a manji dio (10) bio je u dnevnom tretmanu. U svrhu ovog istraživanja izabrani su ispitanici u kojih su prisutni nepoželjni oblici ponašanja. Kao mjerni instrument kojim je procijenjena socijalna adaptacija poslužila je AAMD skala socijalne adaptacije, i to II. dio, za utvrđivanje nepoželjnih oblika ponašanja. Razina komunikacije ispitanika procijenjena je sa svih devet pojedinačnih varijabli iz područja komunikacije I. dijela AAMD skale. Tako prvu skupinu varijabli čini 9 varijabli komunikacije, koje se odnose na tri potpodručja:

- Izražavanje (PISANJE, NEVERB. IZRAŽ., ARTIKULACIJA, REČENICE, RIJEČI)
- Razumijevanje (ČITANJE, SLOŽENE UPUTE)
- Govor u socijalnim situacijama (KONVERZACIJA, RAZNE FORME JEZIKA).

Drugu skupinu varijabli čine 44 pojedinačne varijable, koje se odnose na 14 područja

- Sklonost silovitom ponašanju i uništavanju (PRIJETI, OŠTEĆ. VLAST, UNIŠT. TUĐU, UNIŠT. DRUŠTV., NAPADI BIJESA)
- Nesocijalno ponašanje (ZADIRKUJE, MANIPULIRA, PREKIDA, NEPAŽLJIV, TUĐE VLASN., NEPRIST. RIJEČI)
- Otpor prema autoritetu (NE PRAVILA, ODBIJA UPUTE, DRZAK, KASNI, BJEŽI GRUPNI SAST).
- Neodgovorno ponašanje (TUĐE STVARI, LAŽE)
- Povučeno ponašanje (NEAKTIV. POVUČEN, SRAMEŽLJIV)
- Stereotipno ponašanje (STEREOTIP, NEOBIČ. DRŽ.)
- Neprimjerene interpersonalne navike (NEPRIMJ. INTERPERS.)
- Neprihvatljive govorne navike (GOVOR. NAVIKE)
- Neprihvatljive i neobične navike (ČUDNE NAVIKE, ORALNE NAVIKE, SKIDA ODJEĆU, DRUGE NAVIKE)
- Ponašanje upravljeno protiv samog sebe (AUTOAGRESIJA)
- Sklonost hiperaktivnom ponašanju (HIPERAKTIV).

- Neprihvatljivo seksualno ponašanje (MASTURB., POKAZUJE, HOMOSEKS., SEKS. PONAŠ.)
- Psihički poremećaji (PREUVELIČAVA, KRITIKA, FRUSTR., PAŽNJA, PROGONJEN, HIPOHONDR.)
- Upotreba lijekova (LIJEKOVI).

S obzirom na mali broj ispitanika u odnosu na broj analiziranih varijabli, relacije između dva skupa varijabli izvedene su pod QCR modelom (Momirović, Dobrić, i Karaman, 1983). Pritom je izvršena parcijalizacija dobi i spola da bi se eliminirao njihov utjecaj na rezultate.

3. REZULTATI

Analiza rezultata u tablicama 1 i 2 ukazuje na dva izvora kovarijabilneta između prostora komunikacije i nepoželjnog ponašanja djece s mentalnom retardacijom. Korelacija prvog para kvazikanoničkih faktora je .727, a drugog para .611 (tablica 3).

Tablica 1

Kvazikanonički koeficijent (W), sklop (A) i struktura (F) kvazikanoničkih faktora i sklop (CA) i struktura (CF) kvazikanoničkih krosfaktora u prostoru komunikacije

	W ₁	W ₂	A ₁	A ₂	F ₁	F ₂	C _{A1}	C _{A2}	C _{F1}	C _{F2}
PISANJE	.303	.001	.681	.067	.704	.301	.505	.170	.448	.001
NEVERB. IZRAŽ.	.027	.740	.030	.844	.320	.855	.216	.529	.040	.456
ARTIKULACIJA	.347	-.054	.655	-.252	.568	-.027	.565	.155	.513	-.033
REČENICE	.473	-.046	.943	-.078	.917	.246	.776	.231	.700	-.029
RIJEČI	.460	-.240	.926	-.121	.885	.197	.710	.090	.680	-.148
ČITANJE	.128	-.121	.444	-.070	.420	.083	.185	-.013	.189	-.074
SLOŽENE UPUTE	.267	.015	.541	.130	.586	.316	.448	.159	.395	.009
KONVERZACIJA	.465	.020	.893	-.013	.888	.294	.779	.273	.688	.012
RAZNE FORME JEZIKA	.218	.612	.501	.537	.685	.709	.504	.546	.322	.378

$$r_{12} = .34$$

$$\alpha_1 = .76$$

$$\alpha_2 = .02$$

X pouzdanost kvazikanoničkog faktora

Tablica 2

Kvazikanonički koeficijenti (W), sklop (A) i struktura (F) kvazikanoničkih faktora i sklop (CA) i struktura (CF) kvazikanoničkih krosfaktora u prostoru nepoželjnih ponašanja

	W ₁	W ₂	A ₁	A ₂	F ₁	F ₂	CA ₁	CA ₂	CF ₁	CF ₂
PRIJETI	.119	-.113	.304	-.447	.454	-.549	.332	-.309	.225	-.195
OŠTEĆ VLAST	-.090	-.162	-.214	-.682	.014	-.610	-.084	-.251	-.170	-.280
UNIŠT. TUĐU	-.024	-.163	.010	-.611	.214	-.614	.058	-.302	-.046	-.282
UNIŠT. DRUŠT	.073	-.081	.318	-.459	.471	-.565	.212	-.213	.139	-.140
NAPADI BIJESA	.028	-.243	.084	-.740	.332	-.768	.224	-.496	.054	-.419
ZADIRKUJE	.305	.033	.728	.002	.727	-.241	.634	-.161	.579	.057
MANIPULIRA	.296	.171	.721	.389	.591	.149	.524	.114	.563	.294
PREKIDA	.099	-.194	.370	-.593	.568	-.716	.344	-.453	.189	-.335
NEPAŽLJIV	.130	-.176	.390	-.631	.602	-.762	.389	-.440	.247	-.304
TUĐE VLASN	.037	-.102	.246	-.394	.378	-.476	.148	-.227	.070	-.176
NEPRIST. RIJEČI	.214	-.099	.673	-.321	.780	-.546	.529	-.353	.407	-.172
NE PRAVILA	.051	-.161	.141	-.652	.359	-.700	.218	-.353	.097	-.278
ODBIJA UPUTE	.084	-.238	.242	-.675	.468	-.756	.340	-.527	.160	-.410
DRZAK	.174	-.248	.416	-.632	.627	-.771	.541	-.613	.330	-.427
KASNI	.132	-.091	.271	-.473	.429	-.564	.346	-.276	.251	-.157
BJEŽI	.168	.007	.416	-.161	.470	-.300	.357	-.110	.319	.012
GRUPNI SAST.	.197	-.259	.487	-.576	.680	-.739	.598	-.652	.374	-.446
TUĐE STVARI	-.009	-.120	.145	-.569	.335	-.617	.062	-.228	-.017	-.207
LAŽE	.246	.123	.777	.243	.700	-.017	.485	.046	.501	.212
NEAKTIV.	-.166	-.161	-.403	-.304	-.302	-.169	-.251	-.191	-.316	-.277
POVUČEN	-.208	-.155	-.518	-.166	-.443	.007	-.343	-.150	-.394	-.267
SRAMEŽLJIV	-.190	-.017	-.545	-.163	-.490	.019	-.397	.108	-.360	-.029
STEREOTIP	-.140	-.133	-.302	-.557	-.116	-.456	-.211	-.157	-.265	-.230
NEOBIČNO DRŽ.	-.225	.006	-.640	-.264	-.551	-.050	-.488	.178	-.427	.010
NEPRIMJ										
.INTERPERS.	.208	.026	.484	-.044	.499	-.206	.430	-.103	.395	.045
GOVOR NAVIKE	.077	-.277	.098	-.662	.320	-.695	.351	-.599	.146	-.478
ČUDNE NAVIKE	-.167	-.090	-.460	-.433	-.315	-.279	-.300	-.051	-.317	-.154
ORALNE NAVIKE	-.158	.010	-.454	-.301	-.353	-.150	-.347	.136	-.299	.017
SKIDA ODJEČU	-.14	-.065	-.407	-.444	-.258	-.309	-.261	-.022	-.268	-.112
DRUGE NAVIKE	-.187	-.191	-.549	-.608	-.345	-.425	-.275	-.236	-.356	-.330
AUTOAGRESIJA	-.072	-.163	-.358	-.548	-.175	-.428	-.047	-.264	-.137	-.280
HIPERAKTIV.	.117	-.114	.325	-.415	.464	-.524	.330	-.310	.223	-.197
MASTURB.	.035	-.017	.004	-.301	.105	-.302	.088	-.060	.067	-.029
POKAZUJE	-.092	-.038	-.182	-.372	-.058	-.312	-.174	-.005	-.175	-.065
HOMOSEKS	.220	.194	.447	.434	.302	.285	.344	.216	.418	.334
PONAŠ. SEKS.	.054	.028	.094	.059	.075	.028	.098	.014	.103	.048
PREUVELIČAVA	.200	-.013	.608	-.039	.621	-.242	.440	-.173	.380	-.022
KRITIKA	.148	-.010	.428	-.192	.443	-.335	.324	-.128	.280	-.017
FRUSTR.	.077	-.190	.207	-.583	.402	-.652	.293	-.429	.146	-.328
PAŽNJA	.148	-.037	.433	-.131	.477	-.276	.343	-.181	.281	-.063
PROGONJEN	.093	-.233	.078	-.447	.227	-.473	.357	-.525	.177	-.403
HIPOHOND.	.065	-.295	.056	-.564	.244	-.582	.339	-.625	.124	-.509
EMOC. NEST.	-.073	-.203	-.144	-.641	.070	-.593	-.023	-.343	-.140	-.350
LIJEKOVI	-.042	.082	-.035	-.046	-.020	-.034	-.145	.191	-.079	.142

$r_{12} = -.334$

$\alpha_1 = .854$

$\alpha_2 = .875$

Tablica 3

Kvazikanoničke kovarijance i korelacije između dva skupa varijabli

	CROSSCOV.	CROSSCOR.
FAC 11	3.862	.727
FAC 22	1.741	.611

Prvi kvazikanonički faktor u prostoru komunikacije (tablica 1) definiran je uglavnom varijablama iz potpodručja "izražavanja", tj. upotrebom rečenica, riječi i arikulacijom. Značajan je i udio varijable "konverzacija", koja se odnosi na korištenje govora u socijalnim situacijama. Taj se faktor može interpretirati kao opći faktor izražavanja. Za razliku od prvog, drugi je kvazikanonički faktor slabo definiran varijablama komunikacije. Određuje ga najveća projekcija u svim vektorima (W, A, F, CA, CF) varijable "neverbalno izražavanje", koja diferencira ispitanike po načinu neverbalnog izražavanja (ukoliko ne govore). Isto tako varijabla "razne forme razvoja jezika" razlikuje ispitanike po tome kojim se sve oblicima jezika služe u socijalnim situacijama. Stoga se može smatrati da drugi faktor određuju različiti oblici izražavanja. Niske korelacije od .34 između ta dva faktora potvrđuju njihovu različitu strukturu. U prostoru nepoželjnog ponašanja (tablica 2) prvi kvazikanonički faktor strukturiraju pretežno one varijable koje se odnose na nesocijalno verbalno ponašanje, kao zadirkivanje, manipuliranje drugima, upotreba nepristojnih riječi i laž. Uz izraženost tih ponašanja veže se manja povučenosť i veća osjetljivost. Osnova visoke povezanosti prvog para kvazikanoničkih od .727 izgleda da leži u sposobnostima verbalnog izražavanja djece s mentalnom retardacijom. Tako uz bolje verbalno izražavanje ide veća učestalost onih oblika nepoželjnog ponašanja kojima je preduvjet prisustvo govora. Naizgled paradoksalni rezultat da se uz viši stupanj komunikacije više javljaju nepoželjni oblici ponašanja može se objasniti upravo nepostojanjem potrebnih preduvjeta njihovu pojavu, a to je prisustvo govora. Drugi

kvazikanonički faktor u prostoru nepoželjnih oblika ponašanja određen je nizom različitih varijabli, među kojima su najveće projekcije varijabli "otpor prema autoritetu", "hipohondrijske tendencije", "sklonost silovitom ponašanjem". Interesantan je značajan udio varijable "neprihvatljive govorne navike" (neadekvatna upotreba govora, preglasan smijeh i sl.). Tako definiran faktor u korelaciji je od .611 s oblicima izražavanja. To znači da djeca s mentalnom retardacijom u koje su u višem stupnju prisutni razni oblici izražavanja imaju manje nepoželjnih oblika ponašanja (s obzirom na predeznak i obrnuti smjer šifriranja u druge skupine varijabli), kao što su otpor prema autoritetu, hipohondrijske tendencije itd. Dobiveni rezultati u skladu su s očekivanjima da djeca s teškoćama u verbalnom izražavanju koriste njima dostupne neverbalne načine iskazivanja svojih doživljaja kao i neverbalne reakcije, što se često smatra socijalno manje prihvatljivim od verbalnih reakcija. Čak i situacija u kojoj dijete s teškoćama verbalne komunikacije želi privući pažnju okoline na sebe dovodi ga u nepovoljan položaj, jer ono odbire manje prihvatljiv oblik ponašanja zbog svojih ograničenja na verbalnom planu.

4. ZAKLJUČAK

Relacije između prostora komunikacije djece i omladine s mentalnom retardacijom i prostora nepoželjnih oblika ponašanja ukazuju na njihovu statistički značajnu povezanost, što se očituje u dva para kvazikanoničkih faktora. Iz dobivenih rezultata može se zaključiti da je stupanj razvoja komunikacije jedan od faktora

odgovornih za pojavu nekih oblika nepoželjnog ponašanja. Tako se uz viši stupanj komunikacije javlja više verbalnih oblika nepoželjnog ponašanja, a, s druge strane, u djece siromašnijih oblika komunikacije češći su nepoželjni oblici ponašanja, kao agresivnost, otpor prema autoritetu i dr. Nadalje, ovi rezultati odgovaraju na pitanje o značenju utjecaja na komunikaciju djece s nepoželjnim oblicima ponašanja odnosno ukazuju na važnost stimulacije procesa komunikacije u rehabilitaciji. Njihove kognitivne sposobnosti nisu prepreka

za razvoj elementarnog komuniciranja, koje uključuje i prisustvo govora. Prema tome, ima osnova za uključenje u proces rehabilitacije i ovog pristupa u svrhu podizanja razine socijalne adaptacije osoba s težom mentalnom retardacijom.

Dobivene relacije potvrda su mogućnosti mijenjanja nepoželjnih ponašanja od primitivnijih i manje socijalno prihvatljivih do socijalno prihvatljivijih, inače češće prisutnih u osoba s blažim stupnjem retardacije (lako retardiranih) (Leudar i dr, 19840.

5. LITERATURA

1. BURT, C.: The backward child, London University Press, 1958.
2. EYMAN, R.K. i T. CALL: Maladaptive behavior and community placement of mentally retarded persons, American Journal of Mental Deficiency, 1977, 82, 137-144.
3. JACOBSON, J.W.: Problem behavior and psychiatric impairment within a developmentally disabled population I: Behavior frequency, Applied Research in Mental Retardation, 1982, 3, 121- 139.
4. LEUDAR, I.W.I. FRASER i M.A.JEEVES: Patterns of maladjustment in children, Journal of Clinical Psychology, 1984, 9, 16-19.
5. LEUDAR, I. i W.I. FRASER: How to keep quit: Some withdrawal strategies in mentally handicapped adults, Journal of Mental Deficiency Research, 1985, 29, 315-330.
6. MATTHEWS, J.: Communication disorders in the mentally retarded. U: Travis, L.E. (ed.) Handbook of speech pathology and audiology, Appleton, Century-Crofts, New York, 1971 (801-818).
7. MAVRIN-CAVOR, LJ. i S. KOCIJAN: Neki rezultati primjene AAMD skale adaptivnog ponašanja - I. dio na djecu i omladinu s težom mentalnom retardacijom, Defektologija, 1989 (u tisku).
8. MOMIROVIĆ, K., V. DOBRIĆ i Ž. KARAMAN: Canonical covariance analysis. Proceeding of the V International Symposium "Computer at the University", Cavtat, 1983, 463-474.
9. NIHIRA, K.: Factorial dimensions of adaptive behavior in adult retardates, American Journal of Mental Deficiency, 1969, 73, 868- 887.
10. ROJAHN, J., B. FENZAU, D. HAUSCHILD: Selbstverletzungs verhalten geistig Behinderter, Geistige Behinderung, 1985, 3, 183-192.
11. SCHAEFER, E.S.: Need for early and continuing education. U: V.H. Denenberg (Ed.): Education of the infant and young child. New York, Academic Press, 1970.
12. TARJAN, G., S.WRIGHT, H. DINGMAN and R. EYMAN: Natural history of mental deficiency in a state hospital: selected characteristics of first admissions and their environments, Amer. J. dis. Child, 1961, 101, 195-205.
13. TEODOROVIĆ, B. i S. KOCIJAN: Relacije kognitivnih sposobnosti osoba s težom mentalnom retardacijom i nepoželjnih oblika ponašanja, Defektologija, 1988, 24, 47-62.

**The relationship between communication and undesired ways of behaviour
in severely mentally retarded children**

SUMMARY

The aim of this paper was to test whether the communicational space is taking part in the variability of undesired ways of behaviour in severely mentally retarded children and youth, who are showing undesired behaviours.

Communicational space was tested on the AAMD Scale of Social Adaptation-I st. part, while the space of undesired ways of behaviour was tested on the second part of the same Scale on the sample of 52 subjects, aged 10 to 18 years. Quasicanonic correlation analysis estimated that the communication and the undesired ways of behaviours are statistically significantly connected. This means that the communicational developmental level influences the ways and the occurrence of some undesired behaviours. Collected data can be used in programming complex rehabilitation of undesired ways of behavior in severely retarded children and youth.